

אֵיךְ לְהַסְתֵּדֵד אִם נִפְסֵל הַעִירֻב

מאת יעקב מניס ברנדווין

קונטרס זה נכתב לכבוד הרב י.ג. שליט"א ומשפחתו הדגולה לאות הוקרה על שאספו אותנו בימי השלג הגדול לביתם החם (תרתי במשמע) בירושלים, ט"ו-י"ב טבת תשע"ד. שהקב"ה יברך אותם בכל מילי דמיטב, ויזכו לראות רוב נחת מבניהם ובנותיהם, ויצלחו מאד בכל מעשה ידיהם.

רוב הודאות להגאון הרב משה ברלין שליט"א, המפורסם בידיעתו הרחבה בעניני עירובין, שישב אתי שעות רבות לעזור לי וללבן את ההלכות הכתובות בקונטרס.

הפצת הקונטרס היא לרפואה שלימה להתינוק אברהם ישעיהו בן ביילא מאשא בשו"י.

מכיון שמצוי מאד שהעירוב נפסל במזג אויר קשה, וגם הרבה משפחות לא התרגלו לשמור שבת בלא עירוב, ראיתי ענין לכתוב קצת דברים פרקטיים להדריך את מי שרוצה לשמור שבת כראוי לה, רק שאינו יודע לסדר הענינים. לכן כתבתי בצורה של מדריך שאומר 'פשוט-מה-לעשות', ולא כספר למדני שקשה להבין ממנו איך להתנהג למעשה.

כמו שנראה להדיא, הדברים נכתבו כתקציר שבתקצירים, וההלכות יכולות להשתנות ממקרה למקרה אחר על ידי שינוי קל. על כן, אין להתייחס לקונטרס זה כספר-הלכה מוסמך כלל וכלל, אלא כמדריך פשוט לפתוח את לב המעיין לחלק חשוב של שמירת שבת שעוד לא זכה להכיר. סידרתי את הענינים באופן מופשט ביותר בלי ליכנס לדקדוקי ההלכות. לכן פסק-הלכה מרב מוסמך מבטל כל דבר הכתוב בקונטרס הזה.

הקונטרס מיועד אך ורק לצורת הבנינים שמצויים בירושלים וסביבה, והיינו בנינים של כמה קומות עם חדר מדריגות המביא להדירות. וגם הוא מיועד רק למקום שהיה בו עירוב כשר ונפסל לשבת אחת. ולכן ההלכות מבוססות על שתי הנחות: 1. בדרך כלל כשנפסל עירוב, המקום שבו היה העירוב נהפך לכרמלית ולא לרשות הרבים. 2. אם כבר היה עירוב כשר, הענין של שכירות עכו"ם כבר מסודר על ידי האחראים של העירוב. 1 במקומות אחרים ההלכות משתנות הרבה ואין להשתמש בקונטרס זה כמדריך.

אם נודע לך מערב שבת שהעירוב נפסל

1. צריך לסדר "עירוב הצירות" בבנין כדי לאפשר לטלטל החופשי בתוך הבנין. עושים את עירוב הצירות לפני שבת.
2. בין הדיירים בבנין, יש לארגן אחד מהם שיקח לחם או חלה שיש בו שיעור של כשמונה ביצים.² בחלה רגילה אחת יש הרבה יותר משמונה כביצים, וכן כשמונה פרוסות של לחם פרוס.³
3. עם הלחם, הממונה הזה יבקש מהבירו לזכות בלחם זה עבור כל דיירי הבנין שצריכים להשתתף בעירוב. הבירו לוקח את הלחם מידי הממונה ומגביהו טפח אחד ובכך זוכה עבור הדיירים. אין לעשות זכיה זאת על ידי אשתו ובני ביתו, אלא יעשה על ידי שכן אחר.⁴

1 אפשר שזה תלוי על תנאי השכירות שעשו, אם שכר לכל הישראלים בעיר, ויש לפלפל בזה.
2 שו"ע סי' שס"ח ס"ג
3 מדדתי וכל פרוסה היתה יותר מכביצה לפי החזו"א.
4 סי' שס"ו ס' ט"ב

4. אחרי כן, ישים את הלחם בכלי אחד וישים אותו בסלון.⁵ ויאמר "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס מבית לבית ומחצר לחצר, מגג לגג, מבתים לחצר, מחצר לבתים, כל מה שנצרך לנו בשבת הזאת, לנו ולכל דיירי הבנין הזה." וישאיר את הלחם שם עד אחרי צאת הכוכבים. מותר אחרי צאת הכוכבים לאכול את העירוב, ואף מצוה מן המובהקת לפרוס עליו בברכת המוציא בסעודתו בבוקר, כיון שנעשה בו מצוה אחת עושים בו מצוה אחרת.⁶

5. בהרבה מקרים, העירוב נפסל רק מספק או לפעמים יש עירוב אחר שנשאר כשר שכולל את ביתו. ולכן לא יברך על עירוב זה מחשש ברכה לבטלה. אבל אם ידוע לו שהעירוב נפסל לגמרי יעשה את העירוב בברכה. וסדר הזכרים כך הוא: הממונה מסביר לשכניו שהוא יעשה את הזכיה כנ"ל, ומוסר את הלחם לידי השכן. אז הממונה מברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב", והשכן מגביה את הלחם טפח אחד כדי לעשות הזכיה. הממונה חוזר ולוקח את הלחם מהשכן, אומר "בעירוב זה..." ומניח את הלחם במקום הנכון כנ"ל.⁷

6. עצה טובה היא שלכל בנין יהיה דייר אחד שעושה עירוב הצירות לכל השנה כדי לאפשר לטלטל בבנין גם בזמן שהעירוב נפסל.⁸ נוהגים לעשות רק פעם בשנה ערב פסח עם מצות שלא מתקלקלות כל השנה וכשירות גם לימי הפסח. כשעושים את הזכיה על ידי הבירו אומרים לו שהוא זוכה לכל הדיירים שצריכים להשתתף בעירוב וגם לכל מי שעתידי לבוא לגור בבנין שיצטרך להשתתף בעירוב. לא מברכים על עירוב זה שהוא רק לחומרא. ואומרים בנוסח הנ"ל "...כל מה שנצרך לנו בכל שבתות השנה וימים טובים, לנו ולכל דיירי הבנין הזה." מיחדים מקום בסלון⁹ לשים בו את העירוב כל השנה. יש לבדוק את המצות מידי פעם לראות שלא התליעו ונפסלו מאכילה. אם התליעו, יעשה מחדש.

7. אחרי שיש עירוב הצירות בבנין מותר לטלטל חופשי בכל הבנין ובין כל הדירות. וכשיצא מהדירה עם המפתח, יחביא את המפתח בהדר מדריגות או אצל השכן.
8. מחוץ לדלת הראשי של הבנין מצוי שיש עוד פרוזדור או מגרש או חנייה. אפילו אם המקום הזה מקורה, אין לטלטל שם עד ושיברר על פי תלמיד חכם המלומד בהלכות מחיצות אם המקום מוקף כראוי עם מחיצות כשירות. אחרת, המקום נחשב כחלק מהחנין (ה"כרמלית") ולא כחלק מהדר המדריגות (ה"רשות היחיד"). זה גם שייך למי שגר בקומת קרקע ויש לו גינה פרטית, שצריך לברר על פי תלמיד חכם אם המקום מוקף כהלכה.

9. גם מצוי בנינים בעלי הרבה כניסות עם פרוזדור אחד לפני הכניסות. צריך לברר על פי תלמיד חכם אם מותר לטלטל בפרוזדור או אם הפרוזדור מאפשר להם לטלטל מכניסה אחת לכניסה אחרת, ואם צריך עירוב-הצירות נפרד לכל כניסה וכניסה.

אם לא הצליחו לסדר עירוב הצירות מלפני שבת

1. אם לא הצליחו לעשות עירוב הצירות בבנין, עדיין מותר לטלטל בדירה את החפצים שהיו נמצאים בדירה מלפני שבת. אבל אסור להוציא שום דבר מהדירה לחצר המדריגות.

5 או כל חדר שבדירה שיש בו ד' אמות אורך וד' אמות רוחב. סי' שס"ו ס"ג
6 סי' שצ"ד ס"ב בהג"ה
7 ע' ב"ה ס"ח שס"ו
8 ע' ב"ה סי' שס"ו ד"ה מברך
9 או כל חדר בדירה שיש לו ד' אמות אורך וד' אמות רוחב

מרפסת פרטית שמוקפת מחיצות נחשבת כחלק מהדירה ומותר לטלטל בינה לבין שאר הדירה.

2. גם מותר לטלטל בחדר מדריגות את החפצים שהיו בחדר מדריגות מלפני שבת, ואפילו מקומה אחת לקומה אחרת. אבל אסור להכניס שום חפץ מחדר המדריגות לתוך אחת מהדירות.

3. אסור לטלטל מדירה אחת לדירה אחרת.

4. זה הכלל: חפץ שנמצא בתוך הדירה מערב שבת, אסור לטלטלו לחוץ מאותה דירה. וחפץ שנמצא בחדר המדריגות מערב שבת, אסור לטלטלו לתוך הדירות.

5. כל טלטול האסור, אסור גם על ידי שינוי, ואסור לומר לאשתו או בניו הקטנים או לגוי לטלטל עבורו. ואדרבא, חייבים להנך את הילדים לשמור שבת בכל הלכותיה, וצריך להזהיר כל ילד שהגיע לגיל חינוך בהלכות אלה. אם הילד עדיין לא הגיע לגיל חינוך, ובשעה שהוא משחק הוא גם מטלטל, לא חייבים למנוע אותו, אבל אם הוא מטלטל עבור ההורים שלו, חייבים למנוע אותו אפילו אם לא בקשו ממנו לטלטל.¹⁰

6. מותר לפתוח ברז מים אע"פ שהמים נכנסים מבחוץ¹¹ ויוצאים לכיוב. וכן מותר להוריד את המים בשירותים.

7. אסור לטלטל את המפתח מהדירה לחדר המדריגות. ואם אינו רוצה לצאת מהבית בלי לנעול את הדלת, עדיף שישאר ויתפלל בבית ולא יחלל שבת.

מה לעשות כשיוצאים החוצה

בדיקת הבגדים

1. לפני כניסת שבת חייבים לבדוק את הבגדים שאין בהם שום דבר שנחשב כמשא. דהיינו לבדוק את הכיסים שאין בהם כלום וגם לבדוק את עצם הבגדים שאין בהם דבר נוסף שאינו לצורך הבגד.

2. כל דבר שמחובר להבגד וצריכים אותו לשימוש הבגד מותר לצאת בו. כגון הגורה המחוברת להמעיל שבה סוגרים את המעיל. מותר לצאת במעיל זה אפילו בזמן שההגורה פתוחה כי היא נחשבת כחלק מהבגד. וכן כל היוצא בזה.

3. גם כל דבר שמקשט את הבגד נחשב כחלק מהבגד, כגון הכפתורים שיש בסוף השרוול של המעיל, אע"פ שאינם משמשים את הבגד הם נוי לבגד, ומותר לצאת בהם.

4. אבל דברים המחברים לבגד שאינם משמשים לבגד וגם אינם לנוי, כל שיש לו חשיבות בפני עצמו אסור לצאת בבגד זה.

5. לכן צריך לבדוק את הבגדים שאין בהם דברים מצויים כמו הדוגמאות הבאות:

- כפתורים שנתלשו במקצת ואינם יפים או שימושיים ומעורים לבגד בחוט התפירה.
- לולאות שהן מהסוג שהן נפרדות מהבגד ותפורים לבגד בצד אחד, כמו שמצוי במעילי נשים, בזמן שנופל הכפתור הסוגר מול הלולאה, נמצא שהלולאה אינה משמשת כלום, ואסור לצאת עם המעיל.
- הגורה התפורה לבגד בזמן שצד אחד של הגורה נפל, שאז הצד השני אינו משמש כלום.
- מתלה שבצוואר המעיל אם הוא קרוע ועדיין ניתן לתקנו.¹²

• כיסים קרועים.¹³

• כפתורי "רזרבה".

- אם קיים דברים כאלה או כדומה בבגד, אסור ללבוש אותו בזמן שיוצא.

6. עצה הוגנת היא ששמעתי בילדותי, שבעת קניית בגד, להסיר את כפתורי הרזרבה מעל הבגד, כי מצוי הוא מאד שיוזדמן לו פעם אחת שילך בבגד שהוא במקום שאין עירוב.¹⁴

7. דברים שאין להם חשיבות כלל, בטלים להבגד ומותר לצאת בבגד. כגון:

• חוטי תפירה שנשאר מכפתור שנתלש.

• תוויות של חברה או מידות הבגד או הוראות כביסה או תווית שנבדק משעטנו.

• תווית של מכבסה שמהדקים לבגד.

• קצת אבק בתוך הכיסים.

8. הבדיקה של הבגדים היא מעיקרי ההלכות המובאה בגמרא, ולא בחינם אומרים כל ליל שבת "אמר רב יוסף הלכתא רבמא לשבתא".

9. עצה טובה לא לשים דברים בכיסים אם אין עירוב כי בקל הוא יכול לשכוח ממנו ולצאת בהם.¹⁵

10. כשיוצאים, צריך ללבוש את הבגדים כדרך לבישתם, כגון שלא ילך בעניבה

פתוחה הרבה או במשקפיים מעל הפדחת, וכדומה.

סוגים של בגדים שמותרים או אסורים לצאת בהם

1. מלבוש שמגן על הגוף מותר לצאת בו, כגון 'שיינא-קוט' וכדומה שמגן גם על הגוף מפני הגשם.

2. מלבוש שמגן רק על מלבוש אחר אסור לצאת בו.

3. לכן הניילונים שמייצרים במיוחד לשים על המגבעת או על הפאה: אם הוא מגן רק על הבגד מתחת ואינו עשוי להגן גם על הגוף, אסור לצאת בו. אבל אם הוא עשוי להגן גם על הגוף שלא יירטב מותר לצאת בו. כיון שהוא מיוצר במיוחד לזה הוא נחשב דרך מלבוש.

4. נראה לי שאסור לצאת בשקית ניילון של מכלת על הכובע כי אין זה דרך מלבוש.

וכן נראה לי שאסור לצאת בשקיות ניילון על הנעלים או על הגרביים אפילו אם הם מגינים על הגוף, כי אין זה דרך מלבוש. ואין לדמות את זה להניילונים המיוחדים למגבעות כי יש חילוק בין דבר שהוא דרך מלבוש לדבר שאינו דרך מלבוש. (על כל פנים אין זה יותר טוב מספיקת המ"ב בסי' ש"א ס"ק ע"ג. ויש לפלפל בענין, לכן למעשה יש לשאול מורה הוראה.)

5. מותר לאשה לצאת בצורכי האשה בזמן נדוטה כי זה גם מגן על הגוף שלא תתלכלך. אבל אסור לה לצאת עם ה"מוך-דחוק" לצורך טהרתה.

6. איש צריך לבדוק אם הציציות שלו כשרות וכן אם הבגד חייב בוודאות בציצית, דאל"כ נחשב שהוא מטלטל את חוטי הציצית שאינם לצורכי הבגד. ומצוי הוא שיש סוגים של טלית-קטן שאין להם שיעור להיות חייב בציצית, וגם טליתות מחומרים סינטטים שאין

12 ועין ש"ש הוצאה החדשה מפלדהיים פי י"ח אות מ"ב

13 ר"ע דומה ממש לדין המתלה, ומסתבר דא"א לבטלו דדבר חשוב וגם יש בו ג' על ג'.

14 וע' ש"ש פי י"ח אות ל'

15 וע' ש"ש פי י"ח הערה קפ"ט וק"צ

10 ע"ע בב"ה סי' שמ"ג ד"ה מד"ס

11 כי לגבי המים שנכנסים לצינורות שלו ממגדל המים, זה נחשב כטלטול מהצר להצר, ומה שהמים ממשיכים

לזרום עד תוך הבית נחשב כחו. כך הבנתי מפה שלמדתי מהגר"מ ברלין. וע' ס"ס שנ"ג בהג"ה

- חיובם בציצית ברור. ומוטב שלא ילבש טלית קטן כזה בכלל במקום שאין עירוב, אפילו אם אין לו טלית-קטן אחר.
7. האיש ילבש את הטלית-גדול שלו בבית כדרך לבישתו וגם יחגור ב'גארטעל' בבית וילך ככה לבית הכנסת. כמובן, אסור לקחת סידור אתו לבית-הכנסת, אלא ישתמש עם הסידורים שיש שמה.
8. מותר להרכיב רק משקפים שהוא צריך להם לראות כשהוא הולך, ולא משקפי-שמש או משקפי-קריאה. בדרך כלל מותר לצאת בעדשות-מגע.¹⁶
9. מותר לצאת בכפפות ויזהר לא להוריד אותם בזמן ההליכה בחוץ. ויותר טוב אם הוא יתפור אותם למעיל שלו לפני שבת.¹⁷
10. נחלקו הפוסקים אם מותר לצאת בשעון יד.¹⁸
11. לענין צרכים מיוחדים, כמו מקל-יד, תחבושת, צורכי שיניים, ממחטאות ועוד, ע' ש"ש (הוצאה החדשה מפלדהיים) פרק י"ה.

ההליכה בחוץ

1. כל פעם לפני שיוצאים החוצה, עצה טובה היא לבדוק את הכיסים, ולבדוק שהוא לובש את הבגדים כדרך לבישתם.
2. יזהר לא לצאת עם אוכל או גומי בפיו.
3. יש הבדל בין המקומות מחוץ לבנין לבין חדר המדרגות שכתבנו עליו לעיל. בהדר המדרגות מותר לטלטל החפצים שנמצאו בו מערב שבת אפילו בלי עירוב הצרות (כל זמן שאינו מכניס אותם מחדר המדרגות לדירות). אבל בחוץ אסור לטלטל ד' אמות. גם אסור לטלטל מהבנין (שהוא נקרא "רשות היחיד") לבחוץ (שהוא נקרא "כרמלית") אע"פ שזה פחות מד' אמות.
4. מותר לטלטל דברים בחוץ פחות מד' אמות. אבל יזהר שלא להזיז דבר לתוך מקום שמוגדר כרשות היחיד¹⁹ אפילו אם הוא תוך ד' אמות.
5. לכן מי שצריך להגביה את הכובע או המשקפיים לסדר אותם בזמן ההליכה, יזהר לא ללכת ד' אמות ולא ליכנס לרשות היחיד עד שיחזיר אותם כדרך מלבוש. וכן כשהוא יוצא מהבנין יזהר לא להגביה את הכובע וכדומה כשהוא פוסע החוצה.
6. וכן מי שמגביה ילד בחוץ יכול להניח אותו תוך ד' אמות כל זמן שלא מניח אותו ברשות היחיד. או הפוך כשהוא מגביה אותו ברשות היחיד לא להניח אותו בכרמלית. יש מתקני משחקים שנחשבים כרשות היחיד, ואסור להגביה או להוריד את הילד בינו לבין רצפת מגרש המשחקים. ויברר את ההלכות על פי תלמיד חכם.
7. מותר להתזקק ידו של ילד קטן ולתמוך בו ולעזור לו ללכת, כל זמן שהקטן יכול להרים ולהניח את רגליו לבד.

כשמגיעים לבית הכנסת או לדירת חברו

1. כשמגיעים לבית הכנסת או לדירת חברו, מותר לטלטל החפצים שהיו שם מערב שבת.

2. יש לשאול את חברו אם עשו עירוב הצרות בבנין שלו כדי לטלטל בכל הבנין. אם לא עשו עירוב הצרות, יהיה מותר לטלטל בהדר מדרגות רק את החפצים שהיו שם מערב שבת ולא להכניס אותם לדירה. וגם יהיה מותר לטלטל בכל דירה, אבל לא לטלטל מהדירות לחדר מדרגות או מדירה לדירה אחרת.
3. אם לא עירבו בבנין של חברו, אין לפשוט המעיל או הכובע בהדר המדרגות כדי לטלטלם, כי יש אוסרים לטלטלם ד' אמות, הואיל וחפצים אלה היו בביתו בבנין אחר בכניסת שבת. ולפעמים אסור לטלטלם מקומה לקומה אחרת.²⁰ על כל פנים, יכול לפשוט את הבגד בתוך דירת חברו, ושמה מותר לטלטלו כרגיל.²¹
4. כשנכנסים הביתה מהגשם או מהשלג, אע"פ שאין איסור מצד הלכות עירובין לנער את הבגד מהמים או מהשלג, לפעמים יש איסור מצד מלאכת ליבון. וע' ש"ש פ' ט"ו אות ל"ט ובהערה קכ"ח.

בשעת הדחק

1. ההיתר הזה הוא רק בשעת הדחק הגדול, כגון אם ילד קטן או תינוק תקוע בחוץ. אין להשתמש בהיתר זה שלא בשעת הדחק כזה.
2. אם ילד תקוע בחוץ ולא יכול ללכת הביתה, מעמידים שני אנשים לטלטל אותו באופן הבא.²² איש אחד מרים את הילד ומטלטל אותו פחות מד' אמות (כגון שיקח שלוש פסיעות בינוניות). שם הוא נותן את הילד לחבירו, וחבירו הולך עוד פחות מד' אמות. משם הראשון לוקח אותו ומטלטל אותו עוד פחות מד' אמות, וכך מתהלפים חבירו לחבירו וחבירו לחבירו, ונמצא שאף אחד טלטל ד' אמות בבת אחת. כשמגיעים לבנין שהוא הרה"י, מורידים את הילד לפסוע בפנים לבד. אחרי שהילד נמצא בתוך הבנין אפשר לטלטל אותו בהדר המדרגות עד פתח הדירה. שם מורידים אותו לפסוע לבד לתוך הדירה. (אם יש עירוב הצירות בבנין מותר לטלטל אותו ישר מחדר המדרגות לתוך הדירה).
3. אם מדובר על תינוק או על ילד שלא יכול לפסוע את הפסיעה מבחוץ בפנים יעשו כסדר הזה: האיש שאוחז התינוק עומד בחוץ (בכרמלית) וחבירו עומד בבנין (ברשות היחיד). זה שעומד בבנין מושיט את הידיים שלו החוצה למעלה מעשרה טפחים (כגון כנגד החזה). האיש שאוחז התינוק מניח את התינוק על הידיים של חבירו, וחבירו עומד שמה ככה עם ידיו בחוץ בלי להכניס התינוק. או הראשון יכול ליכנס לבנין והוא לוקח את התינוק מידי חבירו שידיו עדיין פשוטות לבחוץ, ומכניס את התינוק בפנים.²³
4. כמובן במקום שיש חשש של סכנת נפשות אם לא יטלטלו כרגיל, חייבים לטלטל כרגיל כי פקוח נפש דוחה את השבת.

20 זה תלוי על המחיצות שבבנין אם כל קומה נחשבת כחצר נפרדת, ויש לברר על פי תלמיד חכם.

21 מ"ב סי' שע"ב ס"ק ט"ז ובב"ה ד"ה שמא. והסתפקנו על בית-הכנסת אם דינו כחצר הרבים לענין זה או שמא כזון שאין בתים פתוחים אליו היו בבית. ולא עיינתי בזה כעת.

22 לא הבאתי את המחמירים שמצריכים שורה של אנשים עד הבית כי דבר זה לא תמיד מצוי, וגם לא הבאתי העצה של "פחות פחות מד' אמות" כי רוב העם אינן בקיאות בהלכות עקורה וההנחה וההבדל בין לנוח ולפוש. וברוב מקרים שאינם סכנת נפשות, עצה זו יותר מצוי ויותר מהודר.

23 עצה זו שמעתי מהגר"ם ברלין ואין כאן מקומו להאריך עליה.

16 ע' ש"ש פ' י"ח אות ו"ז

17 ס"י ש"א ס' ל"ז

18 ע' ש"ש פ' י"ח אות כ"ז

19 ע' ש"ש פ' י"ז מהו גדר רשות היחיד.